

Brussel, 5.9.2019
COM(2019) 406 final

**MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE
RAAD**

**Verslag over de uitvoering van de nationale strategieën voor integratie van de Roma –
2019**

{SWD(2019) 320 final}

INLEIDING

De Europese Commissie heeft op 4 december 2018 een evaluatie gepubliceerd van het EU-kader voor de nationale strategieën voor integratie van de Roma tot 2020¹. Bij de evaluatie werd gekeken naar het EU-kader en naar de wijze waarop daarmee andere Europese beleids-, rechts- en financieringsinstrumenten voor integratie van de Roma werden gemobiliseerd². Om het beeld te vervolledigen, richt dit verslag voor 2019 zich op de nationale maatregelen voor integratie van de Roma.

De belangrijkste bij de beoordeling gebruikte bronnen zijn:

- verslagen van nationale Romacontactpunten (NRCP's)³;
- verslagen van maatschappelijke organisaties in het kader van het EP-proefproject Roma Civil Monitor⁴;
- gegevens over de situatie van de Roma, verstrekt door het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA)⁵;
- meta-evaluatie over maatregelen voor inclusie van de Roma⁶.

In dit verslag wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen, waarbij het accent ligt op de vier beleidsterreinen van het EU-kader voor de nationale strategieën voor integratie van de Roma (onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid, huisvesting), en op de bestrijding van discriminatie en zigeunerhaat. In het verslag komt op elk van de gebieden aan de orde: de situatie van de Roma; een overzicht van de belangrijkste soorten inclusie maatregelen, de resultaten en de uitdagingen van de uitvoering ervan (zoals gemeld door de NRCP's); en de formulering van beleidsleren waarin aandacht wordt gevestigd op veelbelovende benaderingen en aan te pakken prioriteiten (op basis van reeds verrichte evaluaties⁷, feedback van maatschappelijke organisaties en de NRCP's).

I. BELANGRIJKE BELEIDSGBIEDEN

Dit verslag behandelt de maatregelen die zijn genomen in het kader van de aanbeveling van de Raad over doeltreffende maatregelen voor integratie van de Roma⁸. Het aantal gemelde maatregelen geeft niet noodzakelijkerwijs de ambitie of de doeltreffendheid van de inspanningen weer. In het onderwijs en bij de strijd tegen discriminatie en zigeunerhaat zijn de meeste maatregelen specifiek voor de Roma bedoeld. Op het gebied van huisvesting is er een evenwicht tussen gerichte maatregelen voor de Roma en algemene beleidsmaatregelen, dat wil zeggen maatregelen die op alle bevolkingsgroepen gericht zijn. Op de arbeidsmarkt, en in mindere mate in de gezondheidszorg, maken de lidstaten voornamelijk gebruik van algemene maatregelen om ook de inclusie van de Roma te bevorderen.

---

¹ COM(2011) 173. In overeenstemming met de conclusies van de Raad (EPSCO 106665/11) waarbij het kader werd bekrachtigd, werden alle lidstaten ertoe opgeroepen "nationale strategieën voor integratie van de Roma of geïntegreerde pakketten beleidsmaatregelen in het kader van hun bredere beleid inzake sociale integratie [...] te ontwikkelen". Met "nationale strategieën voor integratie van de Roma" en "strategie" worden eveneens geïntegreerde pakketten beleidsmaatregelen bedoeld.

² COM(2018) 785. De term "Roma" verwijst naar een aantal verschillende groepen (waaronder Roma, Sinti, Kale, Zigeuners, Romanichels, Boyash, Ashkali, "Egyptenaren" (Egipcáni, Edupci of Đupci), Jenische, Dom, Lom, Rom en Abdal), maar ook naar travellers (woonwagenbewoners), zonder dat hiermee de specifieke kenmerken van deze groepen worden ontkend.

³ Zie www.ec.europa.eu/eurostat voor de landcodes. Alle lidstaten behalve DK, FI en IE (alsmede MT, dat geen Romagemeenschap heeft) hebben in 2018 verslag uitgebracht. Het verslag van DE werd te laat ingediend, waardoor het alleen in bijlage 1 (landenoverzichten) kon worden opgenomen, maar niet in aanmerking werd genomen in de thematische analyse die in de mededeling en het werkdocument van de diensten van de Commissie werd beschreven.

⁴ Bijlage 1.

⁵ Werkdocument van de diensten van de Commissie.

Meta-evaluatie van maatregelen voor inclusie van de Roma, Europese Commissie, Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek; te publiceren in 2019.

⁷ Ibidem.

⁸ 2013/C 378/01 (PB C van 24.12.2013, blz. 1).

1. ONDERWIJS

Situatie van de Roma in het onderwijs (2016)

<p>Hoogst bereikte onderwijsniveau (leeftijden 16 jaar en ouder)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ hoger secundair onderwijs, beroepsonderwijs, postsecundair onderwijs: 18% ○ lager secundair onderwijs: 38% ○ basisonderwijs: 29% ○ basisonderwijs niet voltooid: 14%
<p>Percentage Romakinderen die bij hun leeftijd passend onderwijs volgen*:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ basisonderwijs of lager secundair onderwijs: 86% ○ hoger secundair onderwijs: 30% ○ postsecundair en tertiair onderwijs: 2%
<p>Segregatie in het onderwijs (leeftijden 6–15)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ bezoekt school waar alle (13%) of de meeste (33%) leerlingen Roma zijn ○ zit in een klas waar alle (13%) of de meeste (31%) leerlingen Roma zijn

* Romakinderen van de leeftijd die in het land overeenstemt met een bepaald onderwijsniveau, die daadwerkelijk op dat niveau onderwijs volgen, als percentage van alle Romakinderen van die leeftijd

1.1. Focus van de maatregelen

De meeste lidstaten investeren in maatregelen om het aantal voortijdige schoolverlaters terug te dringen (18 lidstaten). De volgende maatregelen komen daarna het meest voor: rekening houden met de behoeften van individuele leerlingen, in samenwerking met hun families (14 lidstaten); verbetering van de toegang tot en de kwaliteit van onderwijs en opvang voor jonge kinderen (13 lidstaten); aanmoedigen dat Roma secundair en tertiair onderwijs volgen en afmaken (11 lidstaten); bestrijding van segregatie in het onderwijs; gebruik van inclusieve onderwijsmethoden; en ontwikkeling van vaardigheden die beantwoorden aan de behoeften van de arbeidsmarkt (12 lidstaten elk).

Distributie van onderwijsmaatregelen wat betreft relevantie voor de respectieve subgebieden van de aanbeveling van de Raad

Thematisch subgebied	Lidstaten	Aantal maatregelen	Uitbreidingslanden	Aantal maatregelen
Bestrijding vroegtijdig schoolverlaten	AT, BE, BG, CY, ES, EL, HU, HR, IT, LV, LT, LU, NL, PT, RO, SE, SK, UK	66	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	25
Rekening houden met de behoeften van elke leerling	AT, CY, CZ, ES, HU, IT, LV, LT, LU, PT, RO, SE, SI, UK	35	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	26
Roma aanmoedigen secundair en tertiair onderwijs te volgen en te voltooien	AT, BG, HR, CZ, ES, HU, LV, LT, PT, RO, SK	35	AL, BiH, ME, MK, RS, TR	21
Verbetering van de toegang tot en de kwaliteit van onderwijs en opvang voor jonge kinderen	AT, BG, HR, CY, CZ, ES, HU, IT, LU, NL, RO, SI, SK	34	AL, BiH, ME, MK, RS	16
Een eind maken aan gesegreerd onderwijs	AT, BE, BG, CZ, EL, ES, HR, IT, LU, NL, RO, SK	27	AL, ME, MK, RS	6
Inclusieve en gepersonaliseerde onderwijs- en leermethoden	AT, BG, HR, CY, CZ, LT, LU, NL, RO, SI, SK, UK	23	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	15
Steun voor de verwerving van de vaardigheden die de arbeidsmarkt vraagt	AT, BG, CZ, EL, ES, LT, LU, NL, PT, RO, SI, SK	22	AL, MK	5
Steun voor doorstroming naar andere onderwijsniveaus	AT, BG, CZ, ES, HU, HR, IT, LU, NL, PT, RO, SK	21	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	15
Aanmoedigen van ouderparticipatie	AT, BE, BG, CY, ES, HR, LV, LT, LU, RO, SK	18	AL, KOS, ME, MK, TR	11
Verbetering van de lerarenopleiding	AT, BG, CY, CZ, ES, LT, RO, SE, SI, SK	18	AL, MK, RS	4
Bevorderen van buitenschoolse activiteiten	AT, BG, CZ, EL, ES, LT, LU, NL, PT, RO, SI, SK	15	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	11
Verbreiding van toegang tot het tweedekansonderwijs en volwassenenonderwijs	AT, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, LT, LU, UK	14	AL, ME, MK, RS	9
Bestrijding van analfabetisme	AT, BG, CY, HU, ES, HR, NL, RO	11	AL, ME, MK, RS	6
Voorkomen dat Roma ten onrechte in het speciale onderwijs terechtkomen	AT, CZ, ES, HR, RO, SK	9	MK, RS	2

Bron: EC (2018): verslag van de NRCP's over de in 2017 uitgevoerde maatregelen voor de integratie van de Roma.

Hoe zit het met de inhoudelijke focus van maatregelen die verder gaan dan de bovengenoemde doelstellingen? De lidstaten blijken het vaakst te kiezen voor maatregelen om het opleidingsniveau te verbeteren: bestrijding van schooluitval; aanmoedigen van doorstroming naar (en afronding van) secundair en tertiair onderwijs ; of steunverlening om lacunes in het onderwijs of materiële achterstand te compenseren. Hieronder valt 36% van alle onderwijsmaatregelen. Andere belangrijke groepen maatregelen zijn gericht op: doorstroming van onderwijs naar werk door ondersteuning van beroepsonderwijs; loopbaanontwikkeling en een leven lang leren; en capaciteitsopbouw voor professionals (9-11%). Minder wijdverbreide maatregelen zijn gericht op geïntegreerde inclusie maatregelen en opnemings van geschiedenis en cultuur van de Roma in de curricula (6-6%).

1.2. Resultaten en uitdagingen

Bemiddeling is het meest verspreide resultaat dat door de NRCP's wordt genoemd⁹. Andere resultaten zijn: ontwikkeling van capaciteit in het kleuteronderwijs¹⁰; betere ondersteuning van de bestrijding van en het toezicht op voortijdig schoolverlaten¹¹; en opnemings van onderwerpen in verband met de integratie van de Roma en het bestrijden van discriminatie in de lerarenopleidingen of de nationale curricula¹².

De belangrijkste uitdagingen die door de NRCP's worden genoemd, zijn onder meer: schooldeelnemers, schoolverzuim, voortijdig schoolverlaten, doorstroming van primair naar secundair onderwijs en voltooiing van secundair onderwijs¹³. Andere uitdagingen zijn onder meer: bestrijding van segregatie¹⁴; waarborgen en ontwikkelen van menselijke capaciteiten¹⁵; samenwerking tussen belanghebbenden¹⁶; bevordering van onderwijs en opvang voor jonge kinderen¹⁷; volwassenenonderwijs en tweedekansonderwijs¹⁸; en beschikbaarheid van gegevens¹⁹.

1.3. Beleidsleren

Onderwijs is het gebied met het grootste aantal interventies en evaluaties. Het is dus ook een gebied met relatief het grootste aantal veelbelovende benaderingen en beleidslessen in verschillende landen. Enkele belangrijke beleidslessen op dit gebied zijn: het belang van vroegtijdige interventie en preventie; de noodzaak om de participatie van de Romaouders te waarborgen en hun positie te versterken (cruciaal voor de ondersteuning van de kinderen in elke fase van het onderwijs); de rol die buitenschoolse activiteiten spelen bij de versterking van de identiteit en de sociale netwerken van Romakinderen; de relevantie van doorlopende complexe steunmaatregelen (tutoring, gecombineerd met studiebeurzen en het wegnemen van andere kostendrempels) voor het bevorderen van de doorstroming tussen onderwijsniveaus en naar de arbeidsmarkt. Hoewel positieve actie heeft bijgedragen aan de verbetering van de onderwijsparticipatie van de Roma, is het belangrijk te voorkomen dat specifieke plaatsen worden gereserveerd voor Roma die voor reguliere toelating in aanmerking zouden komen.

Met name in lidstaten met een hoog aandeel Romaleerlingen is een systematische, complexe en op de lange termijn gerichte aanpak nodig om segregatie op school- en klasniveau te voorkomen,

---

⁹ AT, FR, EL, ES, IT, LV, RO

¹⁰ O.a. CZ, SK

¹¹ O.a. HU, ES, LV

¹² O.a. AT, ES, IT, PT

¹³ AT, CY, EE, EL, ES, FR, HR, LT, NL

¹⁴ EL, ES, HR, RO

¹⁵ EL, LV, SE, SK

¹⁶ ES, LT, LV, PL

¹⁷ BG, EL, ES

¹⁸ AT, BG, EL

¹⁹ HR, IT, PT

aangezien dit nog steeds een nijpend probleem is dat het succes van andere inclusie maatregelen ondermijnt. Belangrijke aspecten van deze aanpak zijn: zorgen voor vroegtijdige en gratis toegang tot hoogwaardig inclusief onderwijs en opvang voor jonge kinderen in een geïntegreerde omgeving (zowel als voorbereidende fase voor Romakinderen als om vooroordelen bij Roma- en niet-Romakinderen en ouders te overwinnen, zodat latere segregatie kan worden voorkomen); Romaouders ondersteunen bij de schoolkeuze; gesegregeerde scholen door de onderwijsautoriteiten geleidelijk laten sluiten; en Romakinderen over verschillende scholen verdelen (door reorganisatie van de verzorgingsgebieden van de scholen). Deze actieve desegregatiemaatregelen moeten vergezeld gaan van aanvullende financiële en professionele steun ter bevordering van de sociale en academische integratie van Romakinderen in reguliere scholen, zoals: vergoeding van de kosten van vervoer, schoolmateriaal, maaltijden, buitenschoolse activiteiten, aanvullende klassen; opleiding van (onderwijzend) personeel in het kleuteronderwijs op het gebied van nieuwe methoden voor onderwijs in geïntegreerde scholen (ook om stereotypen te overwinnen); facilitering van de communicatie tussen ouders en scholen; voorlichting aan de ouders over de voordelen van geïntegreerd onderwijs; mentoring voor leerlingen, naschoolse opvang voor Romakinderen, aanstelling van onderwijsassistenten; maatregelen om het publiek voor te lichten over het belang van inclusief en intercultureel onderwijs voor de betrekkingen tussen de gemeenschappen, door middel van campagnes en de media²⁰.

Veelbelovende benaderingen:	Prioriteiten:
<ul style="list-style-type: none"> • BG, CZ, DK, EL, FI, FR, HR, HU, LT, PL, SK: invoering of uitbreiding van de verplichte (gratis) voorschoolse educatie, door de Europese structuur- en investeringsfondsen gefinancierde ontwikkeling van kleuterscholen, opleiding van leerkrachten in het kleuteronderwijs • CY, EL, ES, IE, IT, HR, HU, LT, LV, NL, PL, PT, RO, SE, SI: programma's om voortijdig schoolverlaten van Roma (-meisjes) te voorkomen door middel van naschoolse ondersteuning, studiebegeleiding, beurzen, mentoring, bemiddeling, assistenten, tweedekansonderwijs, lerarenopleiding, ondersteuning van gezinnen • AT, CY, FI, HU, IE, IT, PT, RO: opnemng van de geschiedenis en/of de cultuur van de Roma (met inbegrip van de Holocaust) in de nationale curricula • IE, HR, RO: toewijzing van plaatsen aan Roma in het secundair en tertiair onderwijs • LT: netwerk van scholen die worden bezocht door Romakinderen en die in aanmerking komen voor capaciteitsopbouw en competentieontwikkeling • SE: lerarenopleiding (universiteit van Södertörn) en volwassenenonderwijs op secundair niveau in het Romani 	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteuning van thuisopvoeding en voorschoolse educatie in het kader van uitgebreide programma's voor vroegtijdige interventie en preventie • invoering of uitbreiding van kwalitatief, inclusief, gratis en verplicht voorschools onderwijs en wegneming van financiële en niet-financiële toegangsbelemmeringen • bevordering van kwaliteit, inclusiviteit en resultaten in het onderwijs door middel van stimulansen (financiering en hervorming van de lerarenopleiding), waarbij de beste leerkrachten worden aangetrokken voor kansarme scholen/regio's • systematische monitoring en bestrijding van segregatie in scholen en klassen, aan de hand van brede voorbereidende en begeleidende langetermijnmaatregelen ter ondersteuning van Romagezinnen • opbouw van publiek draagvlak en medewerking van alle belanghebbenden, als aanvulling op expliciete actieve desegregatiemaatregelen • voortijdig schoolverlaten voorkomen en de doorstroming naar de volgende fase van het onderwijs bevorderen door middel van een combinatie van studiebeurzen, begeleiding en buitenschoolse activiteiten • genderstereotypen bestrijden en het aantal vroegtijdige schoolverlaters terugdringen, met name gericht op Romameisjes, hun ouders en leerkrachten • de doorstroming naar (en de voltooiing van) het hoger secundair en tertiair onderwijs bevorderen, onder meer door middel van loopbaanbegeleiding voor Romastudenten en hun families

²⁰ http://www.romaeducationfund.org/sites/default/files/publications/desegregation_toolkit_2015_web.pdf

2. WERKGELEGENHEID

Situatie van de Roma op de arbeidsmarkt (2016)

Percentage Roma met betaald werk (leeftijd 20–64 jaar): 43% (vrouwen: 29%, mannen: 56%)

Percentage Romajongeren die geen onderwijs of opleiding volgen en geen baan hebben (leeftijd 16–24 jaar): 63% (vrouwen: 72%, mannen: 55%)

Romavrouwen die geen baan hebben en geen werk zoeken omdat zij voor kinderen of bejaarde of zieke familieleden zorgen (leeftijd 16–64 jaar): 40%

2.1. Focus van de maatregelen

De twee grootste groepen maatregelen die in de meeste lidstaten worden uitgevoerd, zijn gericht op het wegnemen van belemmeringen voor de toegang tot de arbeidsmarkt (15 lidstaten) en geïndividualiseerde ondersteuning voor werkzoekenden (13 lidstaten). Een kleiner, maar nog steeds aanzienlijk aantal landen investeert in beroepsopleiding (9 lidstaten), een leven lang leren en de ontwikkeling van vaardigheden (10 lidstaten) en arbeid als zelfstandige en ondernemerschap (8 lidstaten). Gezien de stijgende percentages Romajongeren die geen onderwijs of opleiding volgen en geen baan hebben, moeten zeker meer inspanningen worden geleverd om de eerste werkervaring te ondersteunen (10 lidstaten). Twee gebieden die eveneens prioriteit moeten krijgen, zijn: waarborgen en individuele dienstverlening om ervoor te zorgen dat de algemene openbare diensten voor arbeidsvoorziening daadwerkelijk kansarme werkzoekende Roma bereiken; en positieve actie ter bevordering van de werkgelegenheid voor de Roma bij de overheid.

Distributie van werkgelegenheidsmaatregelen wat betreft relevantie voor de respectieve subgebieden van de aanbeveling van de Raad

Thematisch subgebied	Lidstaten	Aantal maatregelen	Uitbreidingslanden	Aantal maatregelen
Wegwerken van belemmeringen voor de toegang tot de arbeidsmarkt, waaronder discriminatie	AT, BE, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, HU, LT, LU, NL, PT, RO, SK	49	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	24
Gepersonaliseerde begeleiding voor individuele werkzoekenden	AT, BG, CZ, EL, ES, HU, HR, LV, LU, NL, RO, SI, SK	41	AL, ME, MK, RS, TR	11
Ondersteuning van het beroepsonderwijs	AT, BG, CY, ES, LV, LU, NL, RO, SK	20	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	8
Ondersteuning van een leven lang leren en ontwikkeling van vaardigheden	AT, BG, ES, HR, HU, LV, LT, LU, NL, PT	18	AL, ME, MK, RS	7
Ondersteuning van arbeid als zelfstandige en ondernemerschap	AT, BG, HR, CZ, EL, ES, HU, LT	18	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	11
Ondersteuning van de eerste werkervaring	AT, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, LU, RO, SK	16	AL, KOS, ME, MK, RS	9
Ondersteuning van opleiding op de werkplek	BG, CZ, ES, HU, LV, LU, SK	14	AL, KOS, MK, RS	4
Gelijke toegang tot algemene openbare diensten voor arbeidsvoorziening	BG, HR, CZ, HU, LV, SK, ES, UK	13	AL, KOS, ME, MK, RS	16
Bevordering van werkgelegenheid bij de overheid	EL, HU, NL, SK	8	AL, ME, RS	5

Hoe zit het met de inhoudelijke focus van de maatregelen? De lidstaten blijken het vaakst te kiezen voor individueel gerichte vormen van ondersteuning, zoals subsidiëring van de werkgelegenheid, andere vormen van kostendeling, ondersteuning van loopbaanontwikkeling (mentoring, coaching) en beroepsopleiding (in totaal 35% van alle maatregelen). Meer algemene maatregelen ter bevordering van sociale inclusie, gemeenschapsontwikkeling, volwassenen-educatie en wegwerken van leerachterstanden maken 8–9% van de maatregelen uit. Slechts een vijfde van de maatregelen is duidelijk gericht op jongeren, wat duidelijk onvoldoende is, gezien de uitdagingen voor de Romajongeren op de arbeidsmarkt.

2.2. Resultaten en uitdagingen

Verschillende NRCP's wezen in hun verslag over 2017 op de positieve effecten van de economische groei op de vooruitzichten voor de werkgelegenheid voor de Roma²¹. Nog meer NRCP's verwezen echter naar gerichte maatregelen, zoals regionale werkgelegenheidsprogramma's (loopbaanadvies, beroepsopleiding of opleiding op de werkplek en specifieke op Roma of kwetsbare werkzoekenden gerichte afstemming op de arbeidsmarkt)²². Dergelijke maatregelen zijn des te effectiever wanneer Roma erbij betrokken zijn als bemiddelaars, maatschappelijk werkers of andere dienstverleners.

De NRCP's wijzen vooral op drie belangrijke soorten uitdagingen: de capaciteit van de uitvoerende organisaties²³; tegen de Roma gerichte discriminatie²⁴; en attitudes en vertrouwen bij de Roma zelf²⁵.

2.3. Beleidsleren

De meest kritieke punten op het gebied van de werkgelegenheid zijn waarschijnlijk: het waarborgen van een doeltreffende doorstroming vanuit het onderwijs naar de open arbeidsmarkt, het aanpakken van discriminatie door werkgevers en het waarborgen dat het aanbod van arbeidskrachten is afgestemd op de vraag (met name onder Romajongeren die geen onderwijs of opleiding volgen en geen baan hebben). Om de arbeidsparticipatiekloof tussen mannen en vrouwen en het percentage Roma dat geen onderwijs of opleiding volgt en geen baan heeft, terug te dringen, is het essentieel stimulansen te geven aan particuliere werkgevers en nauw met hen samen te werken, en het algemene beleid ook uitdrukkelijk op Romajongeren en -vrouwen te richten (in plaats van parallelle werkgelegenheidsstructuren in het leven te roepen). Verbetering van de inzetbaarheid van de Roma moet ook het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van IT en vreemde talen omvatten. Om voor werkgelegenheid te zorgen, moeten echter ook andere belemmeringen worden aangepakt, met name discriminatie door werkgevers, de omstandigheid dat werkzoekende Roma een beperkt sociaal netwerk hebben, en de traditionele genderrollen in de Romagemeenschappen. Een combinatie van opleidingen, ondersteunde stages en maatregelen tegen discriminatie door werkgevers kan hier een belangrijke rol spelen.

Veelbelovende benaderingen:	Prioriteiten:
<ul style="list-style-type: none"> • BG, CY, ES, IT, LV, NL, PT, SI: regionale of lokale werkgelegenheidsprogramma's (geïndividualiseerde begeleiding) om te bevorderen dat actief een baan of arbeid als zelfstandige wordt gezocht • HU, EL, ES, FR: gerichte programma's ter verbetering van de inzetbaarheid van Romavrouwen (in de sociale sector) • IT, LT, HU: voorbeelden van samenwerking met werkgevers op het gebied van arbeidsbemiddeling voor Roma en bestrijding van stereotypen • SK: wijziging van de Wet inzake openbare diensten voor arbeidsvoorziening om een individueel actieplan ter ondersteuning van integratie op de arbeidsmarkt op te zetten, dat bindend is voor de werkzoekende en het arbeidsbureau • BE: sinds 2016 hebben Roma toegang tot het "inburgeringstraject" dat voor mensen van buitenlandse afkomst in Wallonië is opgezet (Franse taallessen, 	<ul style="list-style-type: none"> • de openbare diensten voor arbeidsvoorziening in staat stellen om de integratie van werkzoekende Roma op de primaire arbeidsmarkt doeltreffend te ondersteunen • Roma- en jongerenmentoren en -bemiddelaars (blijven) opleiden ter ondersteuning van de doorstroming binnen het onderwijs en naar de arbeidsmarkt • Roma (jongeren en vrouwen) doelgericht benaderen met een actief arbeidsmarktbeleid, met inbegrip van de jongerengarantie • werkgevers bewust maken en stimuleren om Roma in dienst te nemen • discriminatie bij de toegang tot de arbeidsmarkt en op de werkplek systematisch monitoren en bestrijden • ondersteuning bij het vinden van een baan (stage) combineren met IT- en taalopleidingen, en samenwerken met werkgevers

²¹ BG, ES, HR

²² AT, BG, CZ, ES, FR, HR, HU, LV, NL, SK

²³ AT, EL, PL, PT, SK

²⁴ EE, ES, LT, LV, NL, PT, RO

²⁵ BG, EE, FR, NL, PT

<p>basiskennis van de samenleving, steun bij het vinden van werk en scholing voor kinderen). Gemeenten zetten Romabemiddelaars in bij de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, preventie of buurtdiensten</p> <ul style="list-style-type: none"> • HR: het bureau van de ombudsman geeft ambtenaren voor arbeidsbemiddeling en andere ambtenaren een opleiding op het gebied van discriminatiebestrijding • VK: audit van raciale en etnische diversiteit en website voor het verzamelen en verspreiden van informatie over discriminatie op de arbeidsmarkt 	<ul style="list-style-type: none"> • meer prioriteit geven aan (re-)integratie op de primaire arbeidsmarkt dan aan parallelle systemen (bv. werk bij de overheid of informeel werk) • werken aan geïntegreerde oplossingen om de kwetsbare situatie van niet-sedentaire Roma zonder papieren aan te pakken, onder meer door transnationale samenwerking
--	---

3. GEZONDHEID

Situatie van de Roma op gezondheidsgebied (2016)

Percentage Roma die onder het nationale basiszorgverzekeringsstelsel vallen: 76%
Percentage Roma die hun gezondheid in het algemeen als goed of zeer goed beoordelen: 68%
Percentage Roma die zich wegens hun gezondheid beperkt achten in hun activiteiten: 28%
Percentage Roma met een langdurige ziekte of langdurige gezondheidsproblemen: 22%

3.1. Focus van de maatregelen

De twee belangrijkste soorten maatregelen die door een meerderheid van de lidstaten zijn gemeld, zijn gericht op het wegnemen van algemene belemmeringen voor de toegang tot gezondheidszorg en op het bevorderen van het gezondheidsbewustzijn (13-14 lidstaten), wat neerkomt op een evenwicht tussen interventies aan vraag- en aanbodzijde. Andere relevante maatregelen zijn gerichte vaccinatieprogramma's en toegang tot gespecialiseerde gezondheidszorg (6-7 lidstaten).

Distributie van gezondheidszorgmaatregelen wat betreft relevantie voor de respectieve subgebieden van de aanbeveling van de Raad

Thematisch subgebied	Lidstaten	Aantal maatregelen	Uitbreidingslanden	Aantal maatregelen
Wegnemen van belemmeringen voor de toegang tot gezondheidszorg	AT, BE, BG, CZ, EL, ES, HR, HU, IT, RO, SE, SK, VK	45	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	15
Bevorderen van het gezondheidsbewustzijn	AT, BG, CZ, EL, ES, HR, HU, IT, LV, NL, SE, SI, SK, UK	41	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	17
Betere toegang tot gratis vaccinatieprogramma's voor kinderen en risicogroepen	AT, BG, EL, HR, HU, SK, UK	11	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	14
Betere toegang tot medisch onderzoek, pre- en postnatale zorg en gezinsplanning	AT, ES, HU, SI, SK, UK	11	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	13

Hoe zit het met de inhoudelijke focus van de maatregelen? De lidstaten blijken het vaakst te kiezen voor maatregelen voor verbetering aan de aanbodzijde (zorgverleners, voorzieningen) van de gezondheidszorg (26% van de maatregelen). Er is ook aandacht voor de vraagzijde door bewustmakings- en voorlichtingscampagnes (21%). Andere belangrijke groepen maatregelen betreffen onder meer verbetering van de infrastructuur voor gezondheidszorg en sanitaire voorzieningen op lokaal niveau, en preventieve voorzieningen (16-17%). Een aantal zeer belangrijke maatregelen (zorgverzekeringen voor de Roma en antidiscriminatiecampagnes gericht op zorgverleners) komt veel minder voor (6-7%).

3.2. Resultaten en uitdagingen

De resultaten die het vaakst door de NRCP's worden vermeld, zijn: vaccinatiecampagnes²⁶; andere preventie- en opsporingsprogramma's²⁷; betere hygiëne, gezondheidstoestand en toegang tot gezondheidszorg²⁸; bewustmaking²⁹; gezondheidsbemiddeling³⁰; en samenwerking tussen de verschillende belanghebbenden, met betrokkenheid van nationale en lokale autoriteiten en maatschappelijke organisaties³¹. Er werd opvallend weinig verwezen naar inspanningen ter bestrijding van discriminatie, verbetering van hygiëne in het dagelijks leven en toegang tot gezonde voeding.

De gemelde uitdagingen zijn onder meer: gebrek aan coördinatie en doeltreffende communicatie tussen nationale en plaatselijke overheid; behoud van passende (nationale of Europese) financiering en van personeel³²; gebrek aan zelfbewustzijn op het gebied van gezondheid³³; onvoldoende dekking door ziekteverzekeringen bij de Roma³⁴; onvoldoende kennis bij zorgverleners over de Romaproblematiek³⁵. Ook werd bezorgdheid gemeld over de lage vaccinatiegraad onder de Roma, die volgens sommige landen ook bijdraagt tot een hogere vervroegde sterfte en morbiditeit³⁶. Deelname van de Roma aan en versterking van hun positie in initiatieven op het gebied van gezondheidszorg wordt problematisch gevonden, ook als gevolg van lage alfabetiseringsgraad en taalbarrières³⁷.

3.3. Beleidsleren

Er is op het gebied van gezondheid (en huisvesting) gebrek aan zowel maatregelen als evaluaties, waardoor de mogelijkheden voor beleidsleren en beleidsoverdracht beperkt zijn. Er zijn enkele veelbelovende praktijken, waarvan de vaakst gebruikte gericht zijn op preventie via vaccinatiecampagnes alsmede opleiding en indienstneming van Roma-gezondheidsbemiddelaars. Het is echter van belang dat met gerichte ondersteunende diensten actief wordt gestreefd naar verbetering van het gezondheidsbewustzijn, gedragsverandering, opbouw van zelfredzaamheid op lange termijn en versterking van het vermogen van de Roma om samen te werken met de reguliere instellingen, in plaats van langdurig afhankelijk te blijven van permanente bemiddelaars en parallelle structuren. Prioriteit moet worden gegeven aan op zorgverleners gerichte maatregelen ter bestrijding van discriminatie.

Veelbelovende benaderingen:	Prioriteiten:
<ul style="list-style-type: none"> • BG, CZ, DK, EL, FR, HU, PL, PT, RO, SE, SI, SK: opleiding en indienstneming van Roma-gezondheidsbemiddelaars (assistenten, bezoekers, bruggenbouwers) om de toegang van Roma tot gezondheidszorg te bevorderen • AT, BG, EL, FR, HU, HR, PL, SK, UK: op Roma (meisjes, vrouwen) en in probleemgebieden wonende personen gerichte vaccinatiecampagnes • CZ, IT, RO, SI, SK: langlopende nationale programma's, actieplannen en strategieën op gezondheidsgebied • ES: deelname van Roma en maatschappelijke organisaties aan het opzetten van preventie- en opleidingsprogramma's op gezondheidsgebied	<ul style="list-style-type: none"> • uitbreiding van de dekking van ziekteverzekeringen, opvullen van lacunes bij de verstrekking van primaire en gespecialiseerde zorg, met inbegrip van reproductieve en seksuele gezondheid in probleemgebieden • intensivering van de inspanningen ter voorkoming en bestrijding van drugsverslaving, roken, hiv, hepatitis, tuberculose, hart- en vaatziekten,

²⁶ EL, FR, HU, HR

²⁷ HU, PL, SI

²⁸ AT, HU, RO

²⁹ CZ, HU, LT, SI

³⁰ FR, RO, SE, SK

³¹ BG, RO

³² EL, HU, LT, SE, RO

³³ BG, CZ, EL, HR

³⁴ BG, ES, HR, RO

³⁵ AT, CZ,

³⁶ ES, EL

³⁷ BG, PL, SK.

<p>voor sociale dienstverleners</p> <ul style="list-style-type: none"> • FI: studie van het Instituut voor Gezondheid en Welzijn (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) over welzijn bij de Roma • PT: empirisch onderbouwde planning van maatregelen ter bestrijding van gezondheidsongelijkheid onder de Roma, met inbegrip van informatie- en voorlichtingsmateriaal over tienerzwangerschappen, pediatrische follow-up en gezonde eetgewoonten • LT: seminars voor gezondheidsbewustzijn op het gebied van preventieve zorg, seksuele en reproductieve gezondheid en kindzorg voor Romavrouwen en -jongeren 	<p>vroeggeboorte</p> <ul style="list-style-type: none"> • monitoren en bestrijden van discriminatie bij de toegang tot gezondheidszorg, en zorgverleners bewust maken van de behoeften van de Roma • ervoor zorgen dat Roma-gezondheidsbemiddelaars bijdragen aan versterking van de zelfredzaamheid van de Roma op de lange termijn • verbetering van de voeding en bestrijding van ongezonde leefomstandigheden, met als doelgroep Romavrouwen en Romagezinnen met kinderen
---	--

4. HUISVESTING

Situatie van de Roma op huisvestingsgebied (2016)

Percentage Roma die in een buurt wonen waar alle of de meeste buurtbewoners Roma zijn: 67%

Percentage Roma in woningen met:

- stromend water (binnenshuis): 70%
- in pandig toilet (met spoeling): 55%
- douche of badkamer binnenshuis: 60%

Percentage Roma in woningen met:

- lekkend dak, vochtige muren/vloeren/fundering of rot in raamkozijnen of vloer: 32%
- verontreiniging, vuilafzetting of andere milieugerelateerde problemen: 25%
- criminaliteit, geweld en vandalisme in de buurt: 23%

Percentage Roma in overvolle woningen (Eurostat-definitie): 78%

4.1. Focus van de maatregelen

De maatregelen die lidstaten het vaakst melden, zijn gericht op: toegang tot openbare nutsvoorzieningen (water, elektriciteit, gas) en woninginfrastructuur; ondersteuning van desegregatie; niet-discriminerende toegang tot sociale huisvesting (10 tot 12 lidstaten). Slechts een minderheid van de lidstaten investeert in geïntegreerde huisvestingsprojecten voor gemarginaliseerde gemeenschappen in het kader van lokale stadsvernieuwingenprojecten (7 lidstaten) of gebruik van de ESIF voor door de gemeenschap aangestuurde lokale ontwikkeling of geïntegreerde territoriale investeringen (4 lidstaten). Slechts 2 lidstaten maken melding van het aanbieden van verblijfslocaties voor niet-sedentaire Roma.

Distributie van huisvestingsmaatregelen wat betreft relevantie voor de respectieve subgebieden van de aanbeveling van de Raad

Thematisch subgebied	Lidstaten	Aantal maatregelen	Uitbreidingslanden	Aantal maatregelen
Toegang tot openbare nutsvoorzieningen en woninginfrastructuur	BE, BG, CY, EL, ES, HR, RO, SI, SK, UK	26	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	9
Beëindiging van ruimtelijke segregatie en bevordering van desegregatie	AT, BE, BG, EL, ES, HU, IT, LT, RO, SK, UK	25	AL, ME	3
Bevordering van niet-discriminerende toegang tot sociale huisvesting	AT, CZ, EL, ES, HU, IT, LT, LV, RO, SI, SK, UK	22	AL, ME, KOS, MK, RS	11
Zorgen voor stadsvernieuwingenprojecten met geïntegreerde huisvestingsprojecten voor gemarginaliseerde gemeenschappen	BE, BG, ES, HR, HU, IT, SK	12	AL, BiH	2
Bevordering van lokale, door de gemeenschap aangestuurde ontwikkeling en/of geïntegreerde territoriale investeringen, ondersteund door de ESIF	ES, HR, HU, IT	9	MK, RS	2
Inrichting van verblijfslocaties voor niet-sedentaire Roma	AT, UK	5		0

Hoe zit het met de inhoudelijke focus van de maatregelen? De lidstaten blijken zich het vaakst te richten op onderhoud, terbeschikkingstelling en reparatie van gemeentelijke en sociale woningen (27%), infrastructuur in Romanederzettingen (16%) en wetgevende maatregelen, bouwvergunningen of legalisatie van informele woningen (13%). Veel minder aandacht is er voor expliciete actieve desegregatie, krotopruijing en geïntegreerde territoriale maatregelen of sociale/infrastructurele ondersteuning voor daklozen (elk 7%).

4.2. Resultaten en uitdagingen

De NRCP's meldden dat de belangrijkste resultaten bereikt zijn op het gebied van de toegang tot sociale huisvesting³⁸. Andere belangrijke resultaten die door verschillende NRCP's werden genoemd, waren het opruimen van sloppenwijken en het beëindigen van ruimtelijke segregatie³⁹. De NRCP's maakten ook melding van resultaten bij het aanbieden van verblijfslocaties⁴⁰, de toegang tot openbare nutsvoorzieningen (zoals water, elektriciteit en gas) en woninginfrastructuur⁴¹, de legalisatie van woningen⁴² en stadsvernieuwing⁴³.

Gemelde uitdagingen zijn onder meer: ruimtelijke segregatie⁴⁴, belemmeringen voor de toegang van Roma tot huisvesting in de particuliere sector⁴⁵ en overheidssteun voor en wetgeving inzake toegang tot sociale huisvesting⁴⁶.

4.3. Beleidsleren

Huisvesting is het beleidsgebied waarop er het minst vaak sprake is van veelbelovende benaderingen die verschillende landen gemeen hebben. Het is ook een gebied waar een geïntegreerde, langlopende en alomvattende aanpak van kritiek belang is gebleken, onder meer wat de volgende aspecten betreft: aanvulling van de terbeschikkingstelling van huisvesting met begeleidende steun op het gebied van zowel werkgelegenheid, onderwijs en gezondheidszorg als gemeenschapsontwikkeling; en inbedding van maatregelen in het bredere nationale beleid en de wetgeving inzake ruimtelijke ordening en sociale huisvesting. Het bevorderen van ruimtelijke desegregatie vereist een gericht, gecoördineerd en participatief proces: de tot de Romagemeenschap behorende begunstigden moeten worden betrokken bij het ontwerp en de uitvoering van gemeenschaps- en individuele huisvesting; investeringen in infrastructuur en menselijk kapitaal moeten worden gecombineerd en door middel van voorlichting moet ervoor worden gezorgd dat etnische spanningen verminderen en tegenstand bij de meerderheidsbevolking wordt overwonnen. Andere gebieden die prioriteit moeten krijgen, zijn: uitbreiding van de sociale woningvoorraad met het oog op een betere toegang voor de Roma; voorkoming van gedwongen uitzettingen in het kader van een brede aanpak op het gebied van huisvesting met participatie van meerdere belanghebbenden; terbeschikkingstelling van voldoende, cultureel geschikte verblijfslocaties voor niet-sedentaire Roma.

Veelbelovende benaderingen:	Prioriteiten:
<ul style="list-style-type: none"> • ES: Plaatselijke en regionale overheden hebben met steun van ngo's de afgelopen 15 jaar de omvang van sloppenwijken aanzienlijk verminderd. Dit heeft geleid tot desegregatie in het kader van een geïntegreerde aanpak met duurzame verbeteringen op het gebied van onderwijs, gezondheid en werkgelegenheid • CZ: met ESIF-steun zijn plaatselijke huisvestingsinitiatieven op grotere schaal uitgevoerd, naar het model van succesvolle proefprojecten voor sociale huisvesting door lokale overheden en sociale verhuur door ngo's; huisvesting in gesegregeerde gebieden is hiervan uitgesloten (de methode voor het identificeren van residentiële segregatie is een proefproject van het ministerie van Arbeid en 12 gemeenten). • EL: nieuwe regelgeving ter bevordering van herplaatsing vanuit kampen en nederzettingen, verbetering van infrastructuur, opzet van systemen voor	<ul style="list-style-type: none"> • Investeren in betaalbare en passende sociale woningen in geïntegreerde gebieden en ervoor zorgen dat de Roma aan de subsidiabiliteitscriteria kunnen voldoen • Bijstand voor huisvesting gericht op de meest kwetsbare mensen • Huisvesting legaliseren en gedwongen uitzettingen voorkomen • Duurzame volledige desegregatie combineren met voorbereidende en begeleidende maatregelen voor het opbouwen van publieke steun en

³⁸ AT, CZ, EL, HU, LV, LT, PT, RO

³⁹ ES, FR, HU, IT, LT

⁴⁰ FR, NL

⁴¹ SI

⁴² HR

⁴³ BG

⁴⁴ BG, CY, ES, SK

⁴⁵ ES, LT, LV, NL

⁴⁶ CZ, BG

<p>zelfbestuur en bescherming van wooncomplexen en huursubsidie voor het vinden van een woning in een geïntegreerde omgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> • FR: brede multistakeholderaanpak van huisvesting in Toulouse om Roma te helpen om zich vanuit kampen in geïntegreerde gebieden te vestigen, met sociale ondersteuning, alfabetisering en andere vormen van opleiding, toegang tot onderwijs, werkgelegenheid en gezondheidszorg • SI: openbare aanbestedingen voor gemeentelijke basisinfrastructuur (water, elektriciteit, wegen) voor gemeenten waar Roma wonen • LT: desegregatieproces in de nederzetting Kirtimai in Vilnius door herplaatsing in combinatie met de terbeschikkingstelling van sociale huisvesting met huursubsidie voor gezinnen met veel kinderen. • SE: begeleiding en training voor verhuurders om hun kennis over de Roma te vergroten en discriminatie van Roma te bestrijden 	<p>interetnische betrekkingen en zorgen voor de deelname van gemeenschappen aan ontwerp en uitvoering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorgen voor toegang tot schoon water, basisvoorzieningen en essentiële openbare diensten voor iedereen, met expliciete waarborgen voor de Roma • Bestrijding van discriminatie bij de toegang tot (sociale en particuliere) huisvesting • Ervoor zorgen dat voor woonwageneigenaren voldoende cultureel geschikte verblijfslocaties met de nodige voorzieningen ter beschikking worden gesteld
--	--

II. BESTRIJDING VAN DISCRIMINATIE EN ZIGEUNERHAAT

Ervaringen van de Roma met discriminatie (2016)

Percentage Roma dat de afgelopen vijf jaar is geconfronteerd met discriminatie:

- Bij het contact met de school van hun kinderen: 12%
- Bij het volgen van onderwijs: 12%
- Bij het zoeken naar werk: 43%
- Op het werk: 19%
- Bij pogingen om een woning te huren of te kopen: 43%
- Bij het betreden van een restaurant, nachtclub of hotel: 21%
- Bij het betreden van een winkel: 17%
- Bij contacten met de overheid: 16%

Percentage Roma die zich gediscrimineerd voelden en het incident meldden: 12%

Percentage Roma die tijdens het afgelopen jaar persoonlijk werden geïntimideerd in verband met Roma-achtergrond:

- Beledigende of bedreigende opmerkingen: 20%
- Aanstootgevend of ongepast aanstaren: 23%
- Persoonlijk bedreigd met geweld: 7%
- Algemeen: 29%

Percentage Roma die:

- Gehoord hebben van de antidiscriminatie-instantie: 29%
- Neigen tot vertrouwen in de politie: 37%
- Neigen tot vertrouwen in het nationale rechtsstelsel: 29%

1. Focus van de maatregelen

De door de lidstaten het vaakst gemelde antidiscriminatiemaatregelen omvatten: bestrijding van zigeunerhaat door bewustmaking over de voordelen van inclusie van de Roma; voorlichting over diversiteit; en bestrijding van de anti-Romaretoriek en haatzaaiende uitingen tegen Roma (10-12 lidstaten). Weinig lidstaten investeren in maatregelen om Roma-vrouwen en -kinderen te beschermen door bestrijding van meervoudige discriminatie, (huiselijk) geweld, kinderhuwelijken en gedwongen huwelijken (2-4 lidstaten). Slechts 4 lidstaten melden investeringen in maatregelen om doeltreffende handhaving van de richtlijn rassengelijkheid (2000/43/EG) te waarborgen. Nog minder lidstaten verwijzen naar plaatselijke of regionale desegregatiemaatregelen (3 lidstaten) of de bestrijding van mensenhandel (2 lidstaten). Slechts één lidstaat heeft maatregelen gemeld om onwettige uitzetting of bedelarij met kinderen te voorkomen en grensgrensoverschrijdende samenwerking te bevorderen.

Distributie van antidiscriminatiemaatregelen wat betreft relevantie voor de respectieve subgebieden van de aanbeveling van de Raad

Thematisch subgebied	Lidstaten	Aantal maatregelen	Uitbreidingslanden	Aantal maatregelen
Bestrijding van zigeunerhaat door bewustmaking over de voordelen van integratie van de Roma;	AT, BE, BG, CZ, ES, IT, LT, LV, PT, SK, SE	35	AL, ME, MK, RS, TR	27
Bestrijding van zigeunerhaat door voorlichting over diversiteit	AT, BE, BG, CZ, EE, ES, IT, LT, LV, PT, SE, SK	31	AL, ME, MK, RS, TR	28
Bestrijding van zigeunerhaat door bestrijding van anti-Romaretoriek en haatzaaiende uitingen tegen Roma	AT, BG, CZ, ES, HU, IT, LT, LV, SK, UK	27	ME, TR	6
Bestrijding van geweld, inclusief huiselijk geweld, tegen vrouwen en meisjes	AT, ES, IT, NL	11	AL, RS, TR	4
Bestrijding van (meervoudige) discriminatie van kinderen en vrouwen waarbij alle relevante belanghebbenden betrokken zijn	AT, ES, IT, NL	8	AL, ME, MK, RS, TR	23
Bestrijding van kinderhuwelijken en gedwongen huwelijken	AT, NL	6	RS	1
Zorgen voor doeltreffende handhaving van Richtlijn 2000/43/EG	CZ, HR, IT, LT	6	AL, ME, MK, RS, TR	24
Bestrijding van mensenhandel	AT, HU	6	AL, MK, RS	8
Desegregatiemaatregelen regionaal en lokaal toepassen	HU, NL, UK	3	AL, ME, RS	14
Ervoor zorgen dat uitzettingen volledig in overeenstemming zijn met het EU-recht en de internationale verplichtingen op het gebied van de mensenrechten	IT	1	AL, MK, RS	3
Bestrijding van bedelarij met kinderen door de handhaving van de wetgeving	AT	1	AL, RS	3
Bevordering van samenwerking tussen de lidstaten in situaties met een grensoverschrijdende dimensie	AT	1		0

Hoe zit het met de inhoudelijke focus van de maatregelen? De lidstaten blijken het vaakst te investeren in promotie van de cultuur en het erfgoed van de Roma als middel om het bewustzijn te vergroten en zigeunerhaat indirect bij het publiek te bestrijden (22%). Iets minder maatregelen zijn gericht op bewustmaking om discriminatie en intolerantie rechtstreeks te bestrijden (18%). Andere maatregelen zijn gericht op capaciteitsopbouw bij instellingen (15%), maatschappelijke Romaorganisaties (12%) en mechanismen voor monitoring van mensenrechten (11%). Belangrijke gebieden die minder aandacht kregen, zijn verlening van rechtsbijstand, versterking van de positie van Romavrouwen en desegregatie (5-6%). Slechts 16% van de gemelde antidiscriminatiemaatregelen was uitdrukkelijk gericht op Romajongeren en 10% op Romavrouwen.

2. Resultaten en uitdagingen

De resultaten die het vaakst door de NRCP's werden vermeld, waren: verbetering van de omstandigheden van Romavrouwen en -kinderen⁴⁷; bestrijding van zigeunerhaat door het doorbreken van stereotypen of het promoten van de cultuur en de geschiedenis van de Roma⁴⁸; en door betrokkenheid van alle relevante actoren (overheidsinstanties, maatschappelijk middenveld en Romagemeenschappen) bij de inspanningen voor discriminatiebestrijding⁴⁹.

Verschillende NRCP's wezen op uitdagingen om de toegang tot rechtsbescherming en het bewustzijn van rechten te verbeteren⁵⁰ en problemen met bestrijding van stereotypen⁵¹ en

⁴⁷ BG, EE, ES, HU, HR, PT, SK

⁴⁸ ES, FR, HU, LV

⁴⁹ IT, ES, SI

⁵⁰ AT, CZ, LT, PT

⁵¹ EE, ES, HR, LV

verbetering van de situatie van Romavrouwen en -kinderen⁵². Alleen al het feit dat verschillende lidstaten⁵³ — waaronder enkele met grote Romagemeenschappen en verscheidene lidstaten waar zeer veel Roma zich gediscrimineerd voelen — geen maatregelen ter bestrijding van discriminatie hebben gemeld, wijst op de ernst van de uitdagingen op dit gebied.

3. *Beleidsleren*

De ervaring met maatregelen voor de inclusie van Roma toont aan dat het voor duurzame verandering op elk van de beleidsterreinen noodzakelijk is zigeunerhaat en discriminatie ten aanzien van de Roma aan te pakken en vertrouwen tussen de Roma en de niet-Romagemeenschappen op te bouwen. Om de maatregelen voor de inclusie van Roma op alle beleidsterreinen te kunnen uitvoeren, moeten zij worden gekoppeld aan gemeenschappelijke waarden en moet het publiek bewust worden gemaakt van de problematiek. Om stereotypen, haatzaaiende uitingen en haatmisdrijven te bestrijden, is het noodzakelijk om in de reguliere samenleving een positief discours over de Roma tot stand te brengen en de identiteit van de Roma te versterken door middel van specifieke gerichte maatregelen tegen zigeunerhaat en ter bevordering van de erkenning van de geschiedenis van de Roma (met inbegrip van de Holocaust). De succesrijkste maatregelen sluiten niet alleen aan bij de algemene structuren en het algemene beleid, maar transformeren deze door vooroordelen en stereotypen te bestrijden en een positief beeld van de Roma te scheppen onder beleidsmakers en andere belanghebbenden.

Veelbelovende benaderingen:	Prioriteiten:
<ul style="list-style-type: none"> • AT: als gevolg van een onlineraadpleging over de nationale strategieën voor integratie van de Roma zijn de inspanningen om zigeunerhaat aan te pakken, geïntensiveerd. Bestrijding van zigeunerhaat is nu een prioriteit in het kader van de herziene strategie, en de focus van een specifiek evenement van het Oostenrijkse voorzitterschap van de EU • DE: er is een onafhankelijke commissie van deskundigen op het gebied van zigeunerhaat opgericht om de regering concrete aanbevelingen te doen met betrekking tot de geschiedenis van de Sinti en de Roma in Duitsland en hun vervolging en discriminatie, alsmede aanbevelingen om zigeunerhaat in het heden aan te pakken. • Erkenning van de Roma-Holocaust en oprichting van een commissie voor de bestrijding van racisme waarin ook Roma zitting hebben (SK); monumenten, tentoonstellingen en een onlineplatform ter nagedachtenis van de Roma die het slachtoffer zijn geworden van de Holocaust (NL); jaarlijkse herdenking van de Roma-Holocaust in het concentratiekamp Auschwitz-Birkenau (PL); museum over de geschiedenis en de kunst van de Roma en schadeloosstelling van slachtoffers van dwangarbeid (LV) • CZ: de overheid heeft de varkensboerderij op de locatie van het voormalige concentratiekamp van Lety u Písku aangekocht. Er zal met subsidie van de EER een monument voor de slachtoffers van de Roma-Holocaust worden opgericht. • SE: de werkzaamheden van de commissie tot bestrijding van zigeunerhaat hebben geresulteerd in de erkenning van de zigeunerhaat in heden en verleden; er zijn speciale politie-eenheden ter bestrijding van haatmisdrijven opgericht die samenwerken met minderheden, waaronder Roma • ES: er zijn campagnes gevoerd tegen stereotypen en voor de verspreiding van de Romacultuur, onder leiding van het Instituut voor Romacultuur en regionale regeringen en met betrokkenheid van maatschappelijke organisaties voor Roma; er wordt gratis rechtsbijstand verleend aan slachtoffers van discriminatie en haatmisdrijven aan de balies van Madrid, Barcelona, Málaga, Sevilla en Córdoba; er is een speciale openbaar aanklager voor haatmisdrijven en discriminatie in de Spaanse provincies 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling van de verzameling van etnisch uitgesplitste (geanonimiseerde) gegevens voor het monitoren van zigeunerhaat, discriminatie en de impact van het overheidsbeleid op de Roma. • Ontwikkeling van maatregelen om zigeunerhaat, haatmisdrijven en haatzaaiende uitingen (gekoppeld aan bredere anti-racismestrategieën) te bestrijden, meer onder de aandacht te brengen, te monitoren en te bestraffen. De Roma moeten daarbij worden betrokken, maar de maatregelen moeten zijn gericht op de hele samenleving. • Zorgen voor het handhaven van de gelijkheidswetgeving en het aanpakken van discriminerende behandeling door rechtshandavingsinstanties en andere overheidsinstanties, door middel van grondig onderzoek, afschrikkende sancties, sensibilisering en anti-discriminatie training. • Ondersteuning van de toegang van Roma tot de rechter, met bijzondere aandacht voor slachtoffers van meervoudige discriminatie (vrouwen, lhbt's, Roma die geen Brits staatsburger zijn), en versterking van de capaciteit van instanties voor gelijke kansen om het hoofd te bieden aan de discriminatie van Roma. • Opzetten van door Roma geleide waarheids- en verzoeningsprocessen om

⁵² BG, ES, SK

⁵³ CY, FR, EL, PL, RO

<ul style="list-style-type: none"> • IT: de antidiscriminatie-instantie heeft (samen met het NRCP) een contactcentrum voor klachten over haatmisdrijven opgericht dat slachtoffers ondersteuning en juridische bijstand biedt, alsmede een media- en internetobservatorium dat jonge Roma en andere jongeren opleidt in het monitoren, verwijderen en melden van haatzaaiende uitingen. • FI: antidiscriminatiecampagnes tegen haatmisdrijven en haatzaaiende uitingen, gevoerd door ngo's, met betrokkenheid van de Roma; bewustmaking van de Roma over genderrollen in het gezin; verplichte gelijkheidsplanning door gemeenten en grotere werkgevers, onder toezicht van het bureau van de ombudsman voor non-discriminatie • IE: er is een gedragscode ingesteld voor de Ierse politie, waarin specifiek wordt verwezen naar bestrijding van discriminatie van de Travellergemeenschap; er zijn 277 etnische verbindingsofficieren benoemd voor het opbouwen van het vertrouwen tussen de Travellers en de politie • CZ, EL, HU SK, RO: sociaal uitgesloten gemeenschappen en Romagemeenschappen worden in kaart gebracht als hulpmiddel bij het uitvoeren van de maatregelen die uit onder meer de ESIF worden gefinancierd • UK: er is een faciliteit opgezet voor het online melden van haatmisdrijven. 	<p>tegen Roma gericht misbruik in het verleden te onderzoeken, te documenteren en meer bekendheid te geven, en bevorderen van vertrouwen en verzoening.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Roma in staat stellen volwaardig deel te nemen aan het politieke, culturele en sociale leven en aan alle stadia van het beleidsproces. • Volgen van een holistische, gender- en kindgevoelige aanpak; bestrijding van kindermishandeling, kindhuwelijken, bedelarij met kinderen (door handhaving van de wetgeving ter bescherming van de rechten van kinderen) en geweld, met inbegrip van mensenhandel. • Vermindering van de maatschappelijke kosten van bedelarij, en behoud van de menselijke waardigheid.
--	---

III. INCLUSIE VAN DE ROMA IN DE UITBREIDINGSREGIO

De landen van de Westelijke Balkan hebben hun ambities sterker dan verwacht opgeschreefd, en meer dan het mandaat voorschreef⁵⁴. Thans worden dezelfde doelstellingen en werkmethoden voor de inclusie van de Roma⁵⁵ onderschreven als in de lidstaten. Om vooruitgang te boeken op de weg naar het EU-lidmaatschap zijn solide en duurzame verbeteringen inzake integratie van de Roma noodzakelijk. Om rekening te houden met de gevolgen van eerdere toetredingen, met name op het gebied van het vrije verkeer van personen, is vooruitgang inzake integratie van de Roma voor het eerst opgenomen als volwaardig onderdeel van de onderhandelingen in het kader van het toetredingsproces onder hoofdstuk 23 “Rechterlijke macht en grondrechten”. De resultaten van de in 2017 uitgevoerde enquête over de sociaal-economische situatie van de Roma in de Westelijke Balkan hebben de partners in staat gesteld nieuwe uitdagingen in kaart te brengen, zoals meer steun voor een succesvolle re-integratie van repatrianten in de regio, en een solide basis te leggen voor het bepalen van de vereisten van het toekomstige Romabeleid. Voor het eerst wordt in een specifieke bijlage bij deze mededeling ingegaan op de inclusie van de Roma in de uitbreidingsregio, met gedetailleerde horizontale en landspecifieke informatie.

IV. CONCLUSIES

Uit de evaluatie van de maatregelen voor de inclusie van de Roma blijkt duidelijk dat met actieve betrokkenheid van de Roma moet worden gewerkt aan de identificatie en ontwikkeling van maatregelen die: een respons bieden op en evenredig zijn met de omvang van de uitdagingen; meetbare resultaten bieden; en realistische opties omvatten om een draagvlak in de gehele samenleving te creëren. Voor de planning, uitvoering en monitoring van de maatregelen voor de inclusie van de Roma zijn de volgende succesfactoren geïdentificeerd:

- voldoende **tijd** voor niet alleen de uitvoering, maar ook de planning, raadpleging en betrokkenheid van belanghebbenden, de opbouw van vertrouwen binnen de gemeenschappen en monitoring, evaluatie en beleidstoetsing;

⁵⁴ Point 6: “Bevordering van de integratie van de Roma buiten de EU: de bijzondere situatie van de uitbreidingslanden”. Er werden voor de uitbreidingslanden drie doelstellingen vastgesteld: beter gebruik van de steunverlening in het kader van het IPA; nauwlettender monitoring; nauwere samenwerking met het maatschappelijk middenveld.

⁵⁵ Jaarlijkse rapportage over de tenuitvoerlegging; aangewezen nationale contactpunten voor de Roma; georganiseerde jaarlijkse nationale platformen, met nauwe betrokkenheid van maatschappelijke organisaties; georganiseerde Romaseminars; rapportage over nakoming van hun verplichtingen in het kader van het uitbreidingspakket en de subcomités van de stabilisatie- en associatieovereenkomst.

- stelselmatige verzameling van solide **gegevens**, uitgesplitst naar gender en leeftijd, om de behoeften en de contextanalyse te onderbouwen, de uitgangssituatie vast te stellen, streefdoelen op te stellen en resultaat- en impactindicatoren te bepalen;
- **inbedden van gerichte interventies in het algemene beleids- en rechtskader** om ervoor te zorgen dat die interventies tijdelijk blijven en de effectieve gelijkwaardige toegang van Roma tot algemene diensten bevorderen, zodat geen permanente parallelle structuren worden opgezet;
- inachtneming van een krachtig **multistakeholderpartnerschap** om te zorgen voor eigen inbreng, gedeelde verantwoordelijkheid en duurzaamheid⁵⁶;
- **actieve deelname van de Roma** en alle belanghebbenden in alle stadia (planning, uitvoering, monitoring, evaluatie en beleidstoetsing);
- **intersectionele, sectoroverschrijdende, geïntegreerde** benaderingen om meervoudige discriminatie en multidimensionale uitsluiting aan te pakken;
- **gender- en kindgevoelige** benadering: planning op basis van een analyse van de behoeften van Romavrouwen en -kinderen; een brede aanpak waarbij continu steun wordt geboden, in het bijzonder bij kritische transitie's;
- rekening houden met **diversiteit** onder de Roma: nadenken over de werkelijke behoeften; zorgen dat te werk wordt gegaan met oog voor de plaatselijke context; en dat patronen van uitsluiting en discriminatie worden aangepakt waarmee specifieke Romagemeenschappen te kampen hebben;
- **bestrijding van extreme armoede** met een combinatie van territoriale en groepsgerichtheid in het kader van brede interventies ter bevordering van duurzame verandering;
- **expliciete maar niet-exclusieve gerichtheid** om ervoor te zorgen dat de bredere context in acht wordt genomen en dat rancune bij andere achtergestelde groepen wordt voorkomen;
- prioritering van **preventie** en **vroegtijdige interventie** om kostenefficiëntie te waarborgen en duurzame veranderingen op lange termijn te genereren;
- **desegregatie** (bij onderwijs en huisvesting) als prioriteit voor de lange termijn in plaats van verbetering van kwaliteit in een gesegregeerde omgeving;
- **erkenning van het bestaan van zigeunerhaat**, om een krachtige aanpak van non-discriminatie bij de maatregelen voor de inclusie van de Roma op alle gebieden te bevorderen⁵⁷;
- **expertise** om kwalitatieve, niet-discriminerende dienstverlening te waarborgen;
- **capaciteitsopbouw** bij maatschappelijke organisaties, de overheid en de Roma;
- zichtbare, duurzame **politieke** ondersteuning en toereikende **financiële steun** op de lange termijn (met inbegrip van toewijzing uit de nationale begroting) om veelbelovende parktijken te institutionaliseren en duurzaamheid te verzekeren;
- **flexibiliteit** als waarborg voor succes, door beleidsleren en beleidsaanpassingen mogelijk te maken;
- onafhankelijke kwantitatieve en kwalitatieve **monitoring en evaluatie** om de vooruitgang te kunnen meten en het beleid te kunnen toetsen.

---

⁵⁶ Dit houdt ook in dat nauw moet worden samengewerkt door belanghebbenden die met de Roma werken en belanghebbenden die zich bezighouden met de ontwikkeling en uitvoering van het algemene overheidsbeleid, en dat plaatselijke openbare en particuliere dienstverleners nauw moeten samenwerken met maatschappelijke organisaties die nauwe banden hebben met de Romagemeenschappen.

⁵⁷ Dit moet ook de erkenning omvatten van de specifieke kenmerken van zigeunerhaat, haatmisdrijven en anti-Romaretoriek, alsmede van de uitdagingen waarmee Romaslachtoffers worden geconfronteerd wat betreft toegang tot de rechter, bescherming en ondersteuning (zoals onderrapportage, ook als gevolg van de angst voor discriminatie of represailles door de onderzoekende autoriteiten, het risico om opnieuw slachtoffer te worden, de invloed van een vooringenomen houding van de autoriteiten op de strafrechtelijke aanpak, enz.).